

Sygn. akt V CSK 312/14

WYROK
W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 26 marca 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Dariusz Dończyk (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Iwona Koper

SSN Agnieszka Piotrowska

w sprawie z powództwa "O." Spółki z o.o. w R.

przeciwko Spółdzielni Mieszkaniowej "N." w R.

o zapłatę,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 26 marca 2015 r.,

skargi kasacyjnej strony powodowej od wyroku Sądu Okręgowego

w G.

z dnia 20 września 2013 r.,

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w G. do ponownego rozpoznania
i rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Powódka O. Spółka z o.o. w R. wniosła o zasądzenie na jej rzecz od pozwanej Spółdzielni Mieszkaniowej „N.” w R. kwoty 73.690,49 zł z odsetkami ustawowymi tytułem zwrotu kwoty zapłaconej pozwanej na podstawie orzeczenia sądowego, które następnie zostało zmienione.

W dniu 29 czerwca 2012 r. wydany został w sprawie nakaz zapłaty w postępowaniu upominawczym, w którym orzeczono zgodnie z żądaniem pozwu. W sprzeczności od powyższego nakazu zapłaty pozwana wniosła o oddalenie powództwa w całości, podnosząc że wierzytelność powódki została umorzona na skutek złożenia przez pozwaną oświadczenia kompensacyjnego odebranego przez powódkę w dniu 5 lipca 2011 r. Powódka zakwestionowała skuteczność potrącenia dokonanego przez pozwaną, podnosząc, że potrącone należności, wskazane w fakturach wystawionych przez pozwaną, nie dokumentują faktycznie istniejących wierzytelności.

Wyrokiem z dnia 9 kwietnia 2013 r. Sąd Rejonowy w R. oddalił powództwo. Ustalił, że na skutek powództwa pozwanej przeciwko poprzednikowi prawnemu powódki, wyrokami Sądu Okręgowego w G. z dnia 14 października 2009 r., sygn. akt ... 246/05 oraz Sądu Apelacyjnego z dnia 14 października 2009 r., sygn. akt ... 373/09 zasądzone na rzecz pozwanej łącznie kwoty 346.888,80 zł należności głównej, koszty postępowania w kwocie 25.517,31 zł oraz odsetki ustawowe, które na dzień 16 listopada 2009 r. wynosiły 106.438,15 zł. Z powodu wszczęcia przez pozwaną postępowania egzekucyjnego i w celu uniknięcia przymusu egzekucyjnego powódka w dniu 16 listopada 2009 r. zapłaciła pozwanej całość należności. W wyniku skargi kasacyjnej powódki Sąd Najwyższy uchylił wyżej wymieniony wyrok Sądu Apelacyjnego i przekazał sprawę do ponownego rozpoznania. Po ponownym rozpoznaniu sprawy wyrok Sądu Okręgowego został zmieniony wyrokiem z dnia 12 kwietnia 2011 r. poprzez oddalenie powództwa co do kwoty 73.699,86 zł i odsetek ustawowych, a nadto zasądzenie dodatkowo kwoty 5.400 zł tytułem kosztów postępowania. Orzeczenie to jest prawomocne.

W dniu 17 sierpnia 2011 r. powódka w celu uniknięcia przymusu egzekucyjnego wpłaciła pozwanej kwotę 5.400 zł przyznanych jej wyrokiem z dnia 12 kwietnia 2011 r. kosztów postępowania. Notą księgową z dnia 24 maja 2011 r. pozwana uznała roszczenie powódki w zakresie obejmującym kwoty 5,75 zł i 3,63 zł wraz z odsetkami od dnia 24 lutego 2009 r. do dnia 24 maja 2011 r. i tę sumę zapłaciła powódce.

Pozwana w dniu 4 lipca 2011 r. wystawiła notę księgową nr 2/2011, którą potrąciła kwotę 73,690,49 zł tytułem wierzytelności powódki z kwotą 68.869,58 zł tytułem należności głównej powiększonej o sumę odsetek ustawowych 8.577,36 zł za opóźnienia w płatnościach. Jednocześnie pozwana wezwała powódkę do zapłaty kwoty 3.736,45 zł tytułem różnicy w kwotach przedstawionych do potrącenia. Suma przedstawiona przez pozwaną do potrącenia wynikała z siedemnastu faktur, którymi pozwana obciążała powódkę z tytułu eksploatacji lokalu użytkowego oraz noty odsetkowej z dnia 4 lipca 2011 r.

W ocenie Sądu Rejonowego przedmiotem powództwa było żądanie zwrotu świadczenia nienależnego na podstawie art. 410 § 2 k.c. W wyniku ponownego rozpoznania sprawy przez Sąd Apelacyjny odpadła pierwotna podstawa świadczenia przez powódkę na rzecz pozwanej kwoty 73.690,49 zł. Jednakże pozwana przedstawiła powódce do potrącenia z tą kwotą swoje wierzytelności w kwocie przewyższającej wierzytelność powódki wynikające z faktur VAT, którymi pozwana obciążyła powódkę z tytułu eksploatacji lokalu użytkowego. Powódka podjęła próbę wykazania bezskuteczności oświadczenia o potrąceniu poprzez zanegowanie zasadności należności, które pozwana przedstawiła do potrącenia. Powódka nie przedstawiła jednak dokumentacji księgowej za okres, w którym pozwana wystawiła przedmiotowe faktury. Przyjęcie faktury, przez co rozumiane jest nie tylko jej rzeczywiste odebranie, ale także zaksięgowanie, wywołuje skutki także w zakresie prawa cywilnego, uzasadniając domniemanie podjęcia czynności cywilnoprawnej o treści określonej w tym dokumencie. Faktura stanowi bowiem dokument księgowy wystawiany w związku ze zdarzeniem cywilnoprawnym, z którym przepisy ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług wiążą obowiązek podatkowy w zakresie tego podatku. W sytuacji, w której nie miało miejsce zdarzenie cywilnoprawne o treści podanej w fakturze, niedopuszczalne

byłoby przyjęcie tej faktury i w konsekwencji dokonanie odliczeń podatkowych. Mimo że powódka nie przedstawiła ewidencji faktur, to przesłuchany w charakterze strony prezes zarządu powódki przyznał, że faktury te zostały przez powódkę zaksięgowane. Odebranie i zaksięgowanie faktur pozwanej przez powódkę stanowi wyraz akceptacji podstawy jej wystawienia oraz warunków w niej określonych. Zaksięgowanie faktur stanowi również swoisty wyraz uznania wyrażonego w tej formie roszczenia jej wystawcy. Uwzględniając powyższe Sąd odstąpił od rozpoznawania pozostałych zarzutów podniesionych przez powódkę odnośnie do faktur przedstawionych przez pozwaną do potrącenia jako bezskutecznych w przypadku zaksięgowania tych dokumentów.

Ponieważ przedstawiona przez pozwaną do potrącenia z wierzytelnością powódki wierzytelność pozwanej była wymagalna i nadawała się do dochodzenia przed sądem, to oświadczenie pozwanej o potrąceniu było skuteczne. Obie wierzytelności umorzyły się nawzajem do wysokości wierzytelności niższej, którą w tym przypadku była wierzytelność dochodzona przez powódkę. Uzasadniało to oddalenie powództwa. Podstawę prawną oceny Sądu pierwszej instancji stanowiły przepisy art. 498 § 1 k.c., art. 6 k.c. oraz art. 232 k.p.c.

Apelacja powódki wniesiona od wyroku Sądu pierwszej instancji została oddalona wyrokiem Sądu Okręgowego w G. z dnia 20 września 2013 r. Sąd ten uznał za prawidłowe ustalenia faktyczne Sądu pierwszej instancji oraz ich ocenę prawną. Dodatkowo przyjął, że pozwana oświadczenie o potrąceniu wierzytelności złożyła w dniu 4 lipca 2011 r. W tym dniu pozwana wystawiła też notę księgową, którą potrąciła kwotę 73,690,49 zł ze swoją wierzytelnością obejmującą kwotę 68.869,58 zł tytułem należności głównej powiększonej o sumę odsetek ustawowych w kwocie 8.577,36 zł za opóźnienia w płatnościach. Jednocześnie pozwana wezwała powódkę do zapłaty kwoty 3.736,45 zł tytułem różnicy w kwotach przedstawionych do potrącenia. Suma przedstawiona przez pozwaną do potrącenia wynikała z siedemnastu faktur, którymi pozwana obciążała powódkę z tytułu eksploatacji lokalu użytkowego oraz noty odsetkowej z dnia 4 lipca 2011 r. Oświadczenie kompensacyjne wraz z notą księgową, fakturami oraz pismem wyjaśniającym powódka odebrała w dniu 5 lipca 2011 r. Już więc od chwili otrzymania oświadczenia kompensacyjnego powódka była w posiadaniu kompletu

dokumentów uzasadniających złożone przez pozwaną oświadczenie o potrąceniu, zatem już wówczas powódka powinna była podjąć czynności mające na celu zanegowanie złożonego przez pozwaną oświadczenia o potrąceniu. Powódka tymczasem nawet w złożonym pozwie z dnia 30 kwietnia 2012 r. zaniechała powyższych czynności, wskazując jedynie na fakt wystawienia noty uznaniowej nr 2/2011 z dnia 4 lipca 2011 r. Przyjęcie przez pozwaną oświadczenia o potrąceniu oraz fakt zaksięgowania faktur przedstawionych przez pozwaną do potrącenia ma znaczenie nie tyle w zakresie utożsamienia powyższych czynności z uznaniem roszczenia przez powódkę, co z powstaniem po jej stronie możliwości podjęcia czynności mających na celu sprawdzenie, czy świadczenie jest zasadne co do zasady i wysokości. Faktura nie stanowi źródła zobowiązania i spełnia przede wszystkim funkcję rozliczeniową. Jednakże przepisy regulujące wystawianie dokumentów prywatnych w postaci faktur VAT, nakładają daleko idące rygory na podmioty uprawnione do ich wystawiania. W szczególności art. 106 ustawy z dnia 11 marca 2004 roku o podatku od towarów i usług nakłada obowiązek wystawienia faktury dokumentującej rzeczywisty obrót gospodarczy, tj. odzwierciedlającej prawdziwe zdarzenie gospodarcze. Przyjęcie faktur przez powódkę i ich zaksięgowanie, stanowiło potwierdzenie pewnego zdarzenia cywilnoprawnego, stworzenie domniemania dokonania czynności prawnych, wynikających z treści faktur oraz zaistnienia obowiązku zapłaty za wykonaną czynność prawną. Powódka w postępowaniu sądowym kwestionowała zasadność faktur przedstawionych przez pozwaną do potrącenia. Jednakże przed wytoczeniem powództwa powódka przez okres niespełna roku nie zwróciła pozwanej spornych faktur, nie kwestionowała ich odbioru, nie odesłała ich i nie wniosła o dokonanie ich korekty. Z tych względów Sąd Okręgowy uznał przedstawioną do potrącenia wierzytelność za wykazaną.

Skoro powódka w chwili wytaczania powództwa miała świadomość złożonego niespełna rok wcześniej przez pozwaną oświadczenia o potrąceniu, zaś kwestionowała zasadność przedstawionych przez pozwaną do potrącenia wierzytelności, a przy tym nie zwróciła pozwanej spornych faktur, nie kwestionowała ich odbioru, nie odesłała ich oraz nie wniosła o dokonanie ich korekty, to na niej spoczywał ciężar wykazania braku skuteczności potrącenia. Powódka poza własnymi twierdzeniami nie zakwestionowała skutecznie wysokości

faktur VAT, którymi pozwana obciążyła powódkę z tytułu eksploatacji lokalu użytkowego, a które to należności przedstawiła następnie powódcie do potrącenia. Słusznie zatem uznał Sąd Rejonowy, że pozwana skutecznie potrąciła swoje wierzytelności z wierzytelnością powódki dochodzoną pozwem.

Wyrok Sądu Okręgowego został zaskarżony w całości skargą kasacyjną wniesioną przez powódkę. W ramach podstawy kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 1 k.p.c. podniesiono zarzut naruszenia:

- art. 6 k.c.,
- art. 6 k.c. w zw. z art. 498 k.c.,
- art. 6 k.c. w zw. z art. 4 ust. 1 i 1¹ ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych,
- art. 4 ust. 8 zdanie ostatnie ustawy o spółdzielniach mieszkaniowych,
- art. 123 § 1 pkt 2 w zw. z art. 6 k.c.,
- art. 498 § 1 i § 2 k.c.,
- art. 106 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług,
- art. 86 ust. 10 pkt 1, ust. 11 i 13 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług oraz art. 15 ust. 4d i 4e ustawy o podatku dochodowym od osób prawnych,
- art. 498 k.c.

W ramach podstawy kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c. zarzucono naruszenie:

- art. 3 k.p.c. i art. 232 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.,
- art. 32 ust. 1 i art. 45 ust. 1 Konstytucji,
- art. 328 § 2 k.p.c. zw. z art. 391 § 1 k.p.c.,
- art. 213 § 2 k.p.c. w zw. z art. 229 k.p.c. oraz w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. względnie art. 213 § 2 w zw. z art. 230 k.p.c. oraz w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., względnie art. 213 § 2 k.p.c. w zw. z art. 231 k.p.c. oraz w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.,
- art. 213 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 123 § 1 pkt 2 k.c.,

- art. 231 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.,
- art. 378 k.p.c. w zw. z art. 382 k.p.c. w zw. z art. 386 § 1 k.p.c., względnie art. 386 § 4 k.p.c.,
- art. 382 k.p.c. w zw. z art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.,
- art. 187 § 1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.,
- art. 378 § 1 k.p.c. oraz art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.,
- art. 328 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c.

Powódka wniosła o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości oraz poprzedzającego go wyroku Sądu pierwszej Instancji i przekazanie sprawy Sądowi pierwszej instancji do ponownego rozpoznania względnie o uchylenie zaskarżonego wyroku Sądu Okręgowego w całości i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie zaskarżonego wyroku w całości i orzeczenie co do istoty sprawy poprzez uwzględnienie powództwa w całości.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

I. Uzasadnienie Sądu drugiej instancji odpowiada kryteriom określonym w art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. Zawiera bowiem jednoznacznie ustaloną podstawę faktyczną i prawną rozstrzygnięcia. Ewentualne błędy w wywodzie prawnym, czy nieodniesienie się przez Sąd do części zarzutów podniesionych w apelacji nie są brakami tego rodzaju, aby uniemożliwiały przeprowadzenie kontroli kasacyjnej zaskarżonego orzeczenia. Z tej przyczyny zarzuty naruszenia art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 378 § 1 k.p.c. w zw. z art. 328 § 2 i art. 391 § 1 k.p.c. są bezzasadne. Wprawdzie Sąd Okręgowy nie wskazał przepisu prawnego, na podstawie którego uznał, że ciężar dowodu wykazania, iż pozwanej nie przysługuje potrącona wierzytelność obciąża powódkę, ale wskazał jednoznacznie przyczyny swojego stanowiska, a mianowicie zastosowanie w sprawie domniemania faktycznego uzasadniającego uznanie istnienia wierzytelności pozwanej objętej potrąceniem. Abstrahując w tym miejscu od kwestii prawidłowości posłużenia się przez Sąd Okręgowy domniemaniem faktycznym w okolicznościach rozpoznanej sprawy należy wskazać, że stanowisko Sądu

drugiej instancji nawiązuje do wyjaśnionej w orzecznictwie sytuacji, w której w trakcie postępowania sądowego dochodzi do przejścia ciężaru dowodu z jednej na drugą stronę procesową. W razie bowiem sprostania przez stronę powodową ciężarowi udowodnienia faktów uzasadniających jej roszczenie na stronie pozwanej spoczywa ciężar udowodnienia ekscencji i faktów uzasadniających jej zdaniem oddalenie powództwa (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 20 kwietnia 1982 r., I CR 79/82, nie publ. oraz z dnia 9 sierpnia 2011 r., IBP 3/11, OSNP 2012, nr 19-20, poz. 240). Podobnie dochodzi do zmiany strony, na której spoczywa ciężar dowodu, jeżeli jedna ze stron swoim postępowaniem uniemożliwia lub poważnie utrudnia wskazanie okoliczności drugiej stronie, na której spoczywa ciężar dowodu co do tego, że okoliczności takie nie zachodziły (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 3 marca 1971 r., II PR 453/70, BSN 1971, nr 9, poz. 149).

Niezasadny jest zarzut naruszenia art. 213 § 2 k.p.c. w zw. z art. 229 k.p.c. oraz w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., względnie art. 213 § 2 w zw. z art. 230 k.p.c. oraz w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., względnie art. 213 § 2 zw. z art. 231 k.p.c. oraz w zw. z art. 391 § 1 k.p.c., nadto zarzut naruszenia art. 213 § 2 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 i art. 123 § 1 pkt 2 k.c. Sąd drugiej instancji nie przyjął, aby zaistniała sytuacja procesowa podpadała pod hipotezę art. 213 § 2 k.p.c. (uznanie powództwa) w związku z przyznaniem faktów przez stronę powodową (art. 229 k.p.c.), uznaniem faktów za przyznanych przez sąd (art. 230 k.p.c.), zastosowanym domniemaniem faktycznym (art. 231 k.p.c.) lub uznaniem roszczenia (art. 123 § 1 pkt 2 k.c.). Sąd nie oceniał też jakichkolwiek przesłanek określonych w art. 213 § 2 k.p.c., tj. sprzeczności uznania z prawem lub zasadami współzycia społecznego albo zamiaru obejścia prawa, wyłączających zwiążanie sądu uznaniem powództwa. Ubocznie dodać należy, iż w razie przyjęcia, że w sprawie doszło do uznania powództwa – co w istocie miałoby dotyczyć uznania przez stronę powodową podniesionego przez pozwaną zarzutu potrącenia – zbędne byłoby odwoływanie się przez Sąd do konstrukcji domniemania faktycznego. Już samo zastosowanie art. 231 k.p.c. świadczy o tym, że Sąd dokonał samodzielnych ustaleń faktycznych i na ustalonej przez siebie podstawie faktycznej rozstrzygnął merytorycznie spór między stronami, w którym pozwana podniosła zarzut nieistnienia wierzytelności dochodzonej przez powódkę wskutek jej umorzenia w związku ze złożonym przez

pozwaną przed wszczęciem postępowania sądowego oświadczeniem o potrąceniu. Odwołanie się w skardze kasacyjnej do art. 213 § 2 k.p.c. stanowi więc samodzielną, a zarazem nieuzasadnioną próbę powódki kwalifikacji stanowiska prawnego Sądu drugiej instancji, które doprowadziło do wydania niekorzystnego dla niej orzeczenia.

Niezasadny jest także zarzut naruszenia art. 32 ust. 1 i art. 45 ust. 1 Konstytucji. Pomijając, że zarzut naruszenia przepisów Konstytucji nie może być przedmiotem samodzielnego zarzutu kasacyjnego podniesionego w ramach podstawy kasacyjnej z art. 398³ § 1 pkt 2 k.p.c., to nie można uznać, aby powódka została pozbawiona prawa do bezstronnego sądu, oraz, aby w postępowaniu naruszono obowiązek przestrzegania zasady równego traktowania przez to, że Sąd *meriti* przyjął, iż na powódce spoczywa ciężar dowodu nieistnienia albo istnienia w innej wysokości wierzytelności pozwanej poddanej do potrącenia z wierzytelnością powódki w sytuacji, w której - według oceny tego Sądu - istniały podstawy do ustalenia istnienia potrąconej przez pozwaną wierzytelności na podstawie zastosowanego domniemania faktycznego. Nawet błędna ocena prawna Sądu drugiej instancji tej kwestii, uzasadniająca zarzut naruszenia odpowiednich przepisów prawa materialnego lub procesowego, nie oznacza zarazem naruszenia wskazanych wyżej przepisów konstytucyjnych.

Uzasadniony jest natomiast zarzut naruszenia art. 187 § 1 k.p.c. przez przyjęcie, że strona powodowa miała obowiązek przedstawienia już w pozwie faktów i dowodów mających znaczenie dla ewentualnych przyszłych zarzutów, które w sprawie mogła podnieść strona przeciwna, w szczególności mających znaczenie dla oceny ewentualnego zarzutu pozwanej potrącenia dochodzonej wierzytelności z wierzytelnością pozwanej. Zgodnie z art. 187 § 1 pkt 1 i 2 k.p.c., pozew powinien zawierać m.in. dokładne określone żądanie oraz przytoczenie okoliczności faktycznych uzasadniających żądanie. Na tej podstawie powód ma obowiązek przedstawienia faktów uzasadniających jego żądanie. Nie ma natomiast obowiązku przytaczania i odnoszenia się do okoliczności, które mogą być podstawą ewentualnego zarzutu strony przeciwnej, w tym przypadku o istnieniu dochodzonej wierzytelności mimo złożenia przed wszczęciem postępowania przez stronę pozwaną oświadczenia o jej potrąceniu z wierzytelnością wzajemną. Wniesienie

pozwu przeciwko pozwanej obejmującego żądanie zasądzenia określonej wierzytelności, która wcześniej została objęta oświadczeniem pozwanej o potrąceniu, było dostatecznym wyrazem stanowiska powódki o nieskuteczności złożonego przez pozwaną oświadczenia o potrąceniu. Z tych względów niezasadne było wyciąganie wobec strony powodowej negatywnych konsekwencji prawnych odnoszących się do ciężaru dowodu istnienia spornej wierzytelności pozwanej wobec powódki także z tej przyczyny, że powódka nie odniosła się już w pozwie do potrącenia dokonanego przez stronę przeciwną przed wniesieniem pozwu.

Sąd drugiej instancji nie odniósł się, naruszając w ten sposób art. 382 k.p.c., do części materiału dowodowego, tj. pisma powódki z dnia 25 lipca 2011 r. – zawierającego oświadczenie powódki o nieuznaniu oświadczenia pozwanej o potrąceniu z dnia 4 lipca 2011 r. (k. 121), pism powódki stanowiących odpowiedzi na wystawione przez pozwaną wezwania do zapłaty (k. 127-129) i dokumentu w postaci opinii biegłej wydanej w sprawie o sygn. akt ... 125/10 (k. 130). Było to konsekwencją, co wywieść można z analizy oceny prawnej Sądu Okręgowego przedstawionej w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku, że dla zastosowania w sprawie konstrukcji domniemania faktycznego przesądzające znaczenie miały okoliczności w postaci przyjęcia i zaksięgowania przez powódkę faktur wystawionych przez pozwaną. Zatem wobec nie zwrócenia tych faktur przez powódkę i nie żądania ich korekt inne fakty i dowody dla wykazania kwestionowania przez powódkę zasadności należności ujętych przez pozwaną w fakturach albo sporu co do ich wysokości, Sąd uznał za prawnie irrelevantne. Jednakże, co zostanie bliżej wyjaśnione w dalszej części uzasadnienia, zastosowanie domniemania faktycznego, tak jak ocena dowodów, nie może polegać na selektywnym wyborze pewnych okoliczności uzasadniających zastosowanie domniemania z pominięciem innych faktów mających znaczenie dla ustalenia spornego faktu. Wskazane dowody – nie wdając się w ich ocenę – zmierzały do wykazania, że powódka przed wszczęciem postępowania sądowego kwestionowała wobec pozwanej istnienie jej wierzytelności poddanej do potrącenia oraz jej zasadność.

II. Zgodnie z art. 6 k.c., ciężar udowodnienia faktu spoczywa na osobie, która z faktu tego wywodzi skutki prawne. Przepis ten, adresowany do sądu,

określa która ze stron powinna wykazać fakty, z których wyciąga dla siebie korzystne skutki prawne, a w konsekwencji którą też dotkną skutki niepowodzenia ich udowodnienia (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 15 lipca 2010 r., IV CSK 25/10, nie publ. oraz z dnia 29 kwietnia 2011 r., I CSK 517/10, nie publ.). Przez fakty w rozumieniu wymienionego wyżej przepisu należy rozumieć wszelkie okoliczności, z którymi normy prawa materialnego wiążą skutki prawne, w tym więc powstanie i treść stosunku prawnego. Uwzględniając treść tego przepisu wierzyciela dochodzącego od dłużnika spełnienia świadczenia obciąża ciężar wykazania przysługującej mu wobec dłużnika wierzytelności, tj. wykazania wszystkich faktów, z którymi właściwe przepisy materialne wiążą powstanie wierzytelności o określonej treści i rozmiarze.

Taką samą zasadę należy przyjąć w odniesieniu do wierzyciela, który jako pozwany w postępowaniu sądowym broni się zarzutem potrącenia własnej wierzytelności z wierzytelnością dochodzoną przez powoda. Potrącenie jest dokonywane za pomocą oświadczenia woli wierzyciela złożonego dłużnikowi, a zarazem wierzycielowi wzajemnemu. Wskutek złożenia oświadczenia o potrąceniu dochodzi do umorzenia obu wierzytelności do wysokości wierzytelności niższej (art. 498 § 2 k.c.). Oświadczenie o potrąceniu staje się skuteczne z chwilą dojścia do adresata - wierzyciela, a zarazem dłużnika potrącającego - przy czym, jak stanowi art. 499 zdanie drugie k.c., ma moc wsteczną od chwili, kiedy potrącenie stało się możliwe, czyli od chwili, kiedy zaistniał stan potrącalności wierzytelności. Ze względu na skutek określony w art. 498 § 2 k.c., potrącenie spełnia funkcję egzekucyjną, gdyż potrącający zaspokaja się z tego, co powinien świadczyć swojemu wierzycielowi. Poza tym potrącenie spełnia funkcję zapłaty, gdyż zwalnia dłużnika od realnego spełnienia świadczenia wierzycielowi (por. uzasadnienie uchwały składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 4 września 2013 r., III CZP 26/13, OSNC 2014, nr 6, poz. 55 i wskazane w nim orzecznictwo). W razie sporu co do skuteczności dokonanego potrącenia, to potrącającego - z uwagi na funkcję, jaką spełnia potrącenie – obciąża ciężar wykazania, że przysługiwała mu wobec dłużnika-wierzyciela wzajemnego określona wierzytelność poddana do potrącenia, gdyż to on stara się wyciągnąć z podniesionego zarzutu potrącenia korzystne dla siebie

skutki prawne (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 listopada 1998 r., I CKN 892/97, nie publ., z dnia 14 lutego 2002 r., V CKN 745/00, nie publ., z dnia 9 września 2004 r., II CK 483/03, nie publ. z dnia 20 grudnia 2006 r., IV CSK 299/06, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 13 września 1983 r., I CZ 105/83, nie publ.). Samo zgłoszenie zarzutu potrącenia w procesie o zapłatę wierzytelności wzajemnej nie oznacza bowiem, że rzeczywiście nastąpiły skutki materialnoprawne określone w art. 498 i 499 k.c. (por. m.in. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 29 września 2010 r., V CSK 43/10, nie publ. oraz z dnia 23 sierpnia 2012 r., II CSK 21/12, nie publ.). Ciężaru dowodu istnienia i wysokości wierzytelności poddanej do potrącenia nie zmieniają nawet takie czynności dłużnika-wierzyciela wzajemnego podjęte przez niego przed wszczęciem postępowania sądowego, które można zakwalifikować jako uznanie niewłaściwe długu. W takim bowiem przypadku wywołują one jedynie skutki przewidziane w prawie materialnym polegające na przerwaniu biegu terminu przedawnienia (art. 123 § 1 pkt 2 k.c.), podobnie jak uznanie właściwe długu. W orzecznictwie przyjmuje się, że nawet uznanie długu wywołuje jedynie skutki materialnoprawne określone w art. 123 § 1 pkt 2 k.c. (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 9 listopada 2011 r., II CSK 70/11, nie publ.). Nie wpływa ono jednak na ciężar dowodu w razie późniejszego sporu między stronami co do istnienia lub wysokości uznanej wierzytelności. Należy mieć bowiem na uwadze, że prawie polskim nie jest znane abstrakcyjne uznanie długu, tj. takie uznanie, które jest samoistnym źródłem zobowiązania, powstającym niezależnie od tego, czy uznany dług istniał w rzeczywistości (por. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 1 maja 1961 r., I CR 540/60, OSNC 1963, nr 3, poz. 53).

III. Artykuł 231 k.p.c. stanowi, że sąd może uznać za ustalone fakty mające istotne znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, jeżeli wniosek taki można wyprowadzić z innych ustalonych faktów (domniemanie faktyczne). Przepis ten, obok przepisów zawartych w art. 228, art. 229, art. 230 i art. 234 k.p.c., pozwala sądowi na dokonanie ustaleń faktycznych w inny sposób niż poprzez przeprowadzenie postępowania dowodowego. Zastosowanie tego przepisu polega na ustaleniu określonego faktu (lub jego braku) istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy za pomocą wnioskowania uwzględniającego reguły logicznego rozumowania, zasady wiedzy i doświadczenia życiowego na podstawie innych

ustalonych w sprawie faktów. Skorzystanie z możliwości poczynienia ustaleń faktycznych przy zastosowaniu domniemania faktycznego, powinno mieć miejsce tylko w razie braku bezpośrednich środków dowodowych albo gdy istnieją znaczne utrudnienia dla wykazania istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy faktu (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 2 grudnia 2010 r., I CSK 11/10, z dnia 12 kwietnia 2001 r., II CKN 410/00, nie publ. i z dnia 18 maja 2012 r., IV CSK 486/11, nie publ. oraz postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 9 stycznia 2014 r., V CSK 87/13, nie publ.). Domniemanie faktyczne nie powinno być stosowane wtedy, gdy wynik rozumowania, na którym jest oparte, jest w dużym stopniu niepewny, a jednocześnie istnienie obiektywna możliwość, nie wiążąca się z nadmiernymi trudnościami, wykazania spornego faktu przez stronę środkami dowodowymi. Zastosowanie domniemania faktycznego zawsze należy ocenić *in concreto* przy uwzględnieniu wszystkich okoliczności danej sprawy. Zastosowanie art. 231 k.p.c. nie wpływa na ciężar dowodu w znaczeniu materialnoprawnym (wynikającym z art. 6 k.c.), gdyż pozwala jedynie na ustalenie spornego faktu bez przeprowadzenia postępowania dowodowego. W takim wypadku twierdzenia i dowodzenia wymagają jedynie fakty składające się na podstawę faktyczną domniemania (por. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 lipca 2010 r., II CSK 119/10, nie publ.). W razie zastosowania domniemania faktycznego strony, na której spoczywał ciężar dowodu, nie dotkną negatywne konsekwencje wynikające z nieprzedstawienia przez nią dowodów na okoliczność, z której istnieniem wiąże ona korzystne dla siebie skutki prawne. Innymi słowy, zastosowanie domniemania faktycznego zwalnia tę stronę z konieczności przedstawienia bezpośrednich dowodów na sporny fakt, jeżeli wykaże ona inne okoliczności uzasadniające ustalenie istotnego dla rozstrzygnięcia sprawy faktu na podstawie wnioskowania opartego na podstawie art. 231 k.p.c.

IV. Uwzględniając powyższe uwagi o charakterze ogólnym, to pozwaną jako powołującą się na umorzenie dochodzonej wierzytelności wskutek złożenia przez nią oświadczenia o potrąceniu, obciążała, zgodnie z art. 6 k.c., ciężar dowodu okoliczności świadczących o powstaniu i wysokości wierzytelności wobec powódki poddanej do potrącenia z wierzytelnością dochodzoną powództwem. Tym bardziej, jeśli uwzględni się także rodzaj tej wierzytelności obejmującej opłaty eksploatacyjne należne pozwanej spółdzielni mieszkaniowej, do której mają zastosowania

szczególne reguły prawne zawarte w art. 4 ust. 1, ust. 1¹ i ust. 8 ustawy z dnia 15 grudnia 2000 r. o spółdzielniach mieszkaniowych (obecnie jedn. tekst: Dz.U. z 2013 r., poz. 1222 ze zm.). W sporze dotyczącym wysokości opłat eksploatacyjnych ciężar wykazania prawidłowości naliczenia prawidłowości tych opłat, a następnie ich zmiany, obciąża spółdzielnię niezależnie od tego, czy jest ona powódką, czy pozwaną w sprawie (por. wyroki Sądu Najwyższego z dnia 17 listopada 2004 r., IV CK 215/04 i IV CK 220/04, nie publ. oraz z dnia 3 października 2014 r., V CNP 66/13, nie publ.). Sąd drugiej instancji ustalił istnienie i wysokość tej wierzytelności na podstawie domniemania faktycznego opartego na przesłankach wniosku, którymi były wystawienie faktur przez pozwaną oraz ich przyjęcie i zaksięgowanie przez powódkę bez ich zwrotu lub żądania ich korekt. Konsekwencją tego stanowisko było to, że z jednej strony pozwanej nie dotknęły negatywne konsekwencje wynikające z nieprzedstawienia innych dowodów na okoliczność istnienia i wysokość wierzytelności pozwanej wobec powódki, a z drugiej strony uznanie, że powódkę obciążał ciężar dowodu, że pozwanej nie przysługuje potrącona wierzytelność lub, że przysługuje, ale w innej wysokości.

Mimo, że z przepisów prawa podatkowego wynika, pod rygorem konsekwencji karnych (por. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 30 września 2003 r., I KZP 22/03, OSNKW 2003, nr 9-10, poz. 75), obowiązek odzwierciedlenia w fakturze przez podatnika zobowiązanego do jej wystawienia, rzeczywistego zdarzenia gospodarczego, z którym właściwe przepisy podatkowe wiążą obowiązek zapłaty określonego podatku, to do dokumentu tego nie ma zastosowanie domniemanie prawdziwości danych zawartych w fakturze. Faktura jest dokumentem prywatnym, a nie dokumentem urzędowym. Nie ma wobec niej zastosowania przepis art. 244 § 1 k.p.c. Również przepisy prawa podatkowego nie zawierają szczególnych uregulowań nadającym fakturom szczególną moc dowodową. Wobec tego do faktury ma zastosowanie jedynie domniemanie przewidziane w art. 245 k.p.c. (por. m.in. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 7 listopada 2007 r., II CNP 129/07, nie publ. oraz wyrok NSA w Warszawie z dnia 12 maja 2010 r., I FSK 1290/09, nie publ.). Wbrew stanowisku Sądu drugiej instancji, z art. 106 ustawy z dnia 11 marca 2004 r. o podatku od towarów i usług

(jedn. tekst: Dz.U. z 2011 r. Nr 177, poz. 1054 ze zm. - dalej: „u.p.t.u.”) nie wynikają szczególne obowiązki odbiorcy faktury w odniesieniu do treści zawartej w fakturze. Wręcz przeciwnie, z art. 106 ust. 1 tej ustawy wynika, że obowiązek wystawienia faktury stwierdzającej rzeczywiste zdarzenie gospodarcze spoczywa na jej wystawcy. Według szczegółowych zasad - zawartych w rozporządzeniu Ministra Finansów z dnia 28 marca 2011 r. w sprawie zwrotu podatku niektórym podatnikom, wystawiania faktur, sposobu ich przechowywania oraz listy towarów i usług, do których nie mają zastosowania zwolnienia od podatku od towarów i usług (Dz.U. z 2011 r. Nr 68, poz. 360 ze zm. – dalej: „rozporządzenie”) - obowiązujących w okresie po wystawieniu przez pozwaną faktur stwierdzających wierzytelność pieniężną wobec powódki poddaną do potrącenia, nabywca towaru lub usługi, który otrzymał fakturę, mógł wystawić jedynie fakturę nazywaną notą korygującą, wymagającą akceptacji wystawcy faktury, która mogła dotyczyć jedynie drobnych pomyłek danych faktury (§ 15 ust. 1 rozporządzenia). Nota korygująca nie mogła jednak obejmować danych, o których mowa w § 5 pkt 8-15 rozporządzenia, tj. m.in. miary i ilości (liczby) dostarczonych towarów lub zakresu wykonanych usług, ceny jednostkowej towaru lub usługi bez kwoty podatku (ceny jednostkowej netto), wartości dostarczonych towarów lub wykonanych usług, objętych transakcją, bez kwoty podatku (wartość sprzedaży netto), sumy wartości sprzedaży netto z podziałem na sprzedaż objętą poszczególnymi stawkami podatku i sprzedaż zwolnioną od podatku, kwoty podatku, od sumy wartości sprzedaży netto, z podziałem na kwoty dotyczące poszczególnych stawek podatku oraz kwoty należności ogółem. Jedynie wystawca faktury, zgodnie z § 13 i 14 rozporządzenia, był uprawniony do wystawienia faktury korygującej zawierającej zmianę pozostałych pozycji faktury. Przepisy prawa podatkowego nie zawierały także przepisów regulujących procedurę rozwiązywania sporu między wystawcą i odbiorcą faktury dotyczącego prawidłowości danych ujętych w fakturze. Przyjęcie i zaksięgowanie faktury przez jej odbiorcę nie było przeszkodą do kwestionowania wobec wystawcy faktury istnienia lub wysokości należności ujętej w fakturze. O kwestionowaniu przez odbiorcę faktury zasadności należności ujętych w fakturze mogło więc świadczyć każde jego zachowanie, z którego wynikało, że nie akceptuje on, co do zasady lub wysokości, obowiązku odzwierciedlonego w fakturze.

Nietrafnie było więc założenie Sądu drugiej instancji, które legło u podstaw zastosowania art. 231 k.p.c., że prawnie relewantne jest wyłącznie zachowanie dłużnika, a zarazem odbiorcy faktury, polegające na odmowie przyjęcia faktury i jej odesłaniu bez zaksięgowania.

Wystawiona faktura umożliwia jej odbiorcy ujęcia danych zawartych w fakturze w dokumentach finansowych, a w konsekwencji uwzględnienia w rozliczeniu podatku dochodowego, w tym przypadku, od osób prawnych, jako elementu kosztów uzyskania przychodu (por. art. 15 ustawy z dnia 15 lutego 1992 r. o podatku dochodowym od osób prawnych, obecnie: jedn. tekst: Dz.U. z 2014 r., poz. 851 ze zm.), czy też umożliwia realizację prawa podatnika podatku od towarów i usług do obniżenia kwoty podatku należnego o kwotę podatku naliczonego (art. 86 ust. 1 u.p.t.u.). Zaksięgowanie, a następnie niezasadne uwzględnienie danych z faktury nieprzedstawiającej rzeczywistego zdarzenia gospodarczego w rozliczeniu podatkowym odbiorcy faktury może rodzić jego odpowiedzialność karnoskarbową i aktualizować obowiązek dokonania odpowiednich korekt w związku z niezasadnie obniżonym podatkiem dochodowym lub nieprawidłowym rozliczeniem podatku od towarów i usług. Czynności te - dokonane wobec organu podatkowego, a więc podmiotu trzeciego wobec stosunku prawnego, i mające znaczenie dla oceny istnienia wysokości zobowiązania podatkowego odbiorcy faktury – nie stanowią jednak z punktu widzenia przepisów prawa cywilnego ani oświadczenia woli, ani wiedzy w stosunku do drugiej strony stosunku prawnego, będącej wystawcą faktury. Co najwyżej, w konkretnych okolicznościach czynności te mogą być potraktowane jako uznanie niewłaściwe długu, rodzące skutki materialnoprawne w postaci przerwy biegu terminu przedawnienia, bez jednak dalszych konsekwencji polegających na zmianie zasad ciężaru dowodu istnienia spornej wierzytelności między stronami czynności prawnej, z której wierzytelność ta wynika w razie sporu o jej istnienie lub wysokość. Powyższe argumenty uzasadniają wniosek, że wynik rozumowania o istnieniu spornej wierzytelności pozwanej wyprowadzony z faktu wystawienia faktury, a następnie jej przyjęcia i zaksięgowania przez powódkę bez odesłania pozwanej jest w znacznym stopniu niepewny.

Niezależnie od powyższego faktura, która może spełniać także różne funkcje na płaszczyźnie cywilnoprawnej (wezwania do zapłaty, pokwitowania itp.), jest

powszechnie uznawana za jeden z dowodów, w oparciu o który sąd może samodzielnie lub z uwzględnieniem innych dowodów ustalić treść stosunku prawnego łączącego strony, a w konsekwencji mający znaczenie dla ustalenia istnienia i rozmiaru wierzytelności wynikającej z tego stosunku prawnego. Istnienie bezpośrednich dowodów, wykazujących chociażby częściowo część okoliczności istotnych dla zastosowania norm prawa materialnego właściwych dla oceny istnienia i wysokości spornej wierzytelności, jak również dowodów przeciwnych, powinna wyłączać możliwość zastosowania domniemania faktycznego. Tym bardziej w sytuacji, w której sporna wierzytelność była tego rodzaju, że nie było przeszkód w przedstawieniu bezpośrednich dowodów wykazujących istnienie i wysokość potrąconej wierzytelności. Przedstawienie tych dowodów przez pozwaną nie było także związane z nadmiernymi trudnościami.

Uwzględniając powyższe Sąd drugiej instancji, naruszając art. 6 k.c., błędnie przyjął, że z uwagi na ustalenie faktu wystawienia faktur przez pozwaną, w której ujęto potrąconą przez pozwaną wierzytelność, oraz przyjęcia tych faktur i ich zaksięgowanie bez ich zwrotu lub żądania korekt przez powódkę, zachodziły przesłanki uzasadniające zastosowanie domniemania faktycznego dla ustalenia istnienia i wysokości potrąconej wierzytelności z tym skutkiem, że ciężar dowodu nieistnienia tej wierzytelności lub istnienia jej w innej wysokości spoczywał na powódce. W następstwie naruszenia art. 6 k.c. doszło także do naruszenia art. 3 k.p.c. i art. 232 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. poprzez bezzasadne zwolnienie pozwanej z ciężaru wykazania skuteczności dokonanego potrącenia. Wobec braku pewnej podstawy faktycznej rozstrzygnięcia bezprzedmiotowe jest rozważanie zarzutu naruszenia prawa materialnego - art. 498 § 1 i 2 k.c.

Wskazane w uzasadnieniu naruszenia przepisom postępowania, które mogły mieć istotny wpływ na wynik sprawy, gdyż w ich następstwie doszło do ustalenia, że pozwana skutecznie dokonała potrącenia wzajemnej wierzytelności z wierzytelnością dochodzoną przez powódkę, jak również naruszenia przepisów prawa materialnego uzasadniały uchylenie zaskarżonego wyroku i przekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi Apelacyjnemu na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. O kosztach postępowania kasacyjnego orzeczono na podstawie art. 108 § 2 w zw. z art. 391 § 1 i art. 398²¹ k.p.c.

